

[2022] 2 एस.सी.आर. 814

विशाल अश्विन पटेल

v.

सहाय्यक आयकर आयुक्त परिमंडळ २५ (३) व ओआरएस.

(दिवाणी अपील क्रमांक 2200 ऑफ 2022)

मार्च 28, 2022

[एम. आर. शहा आणि बी. व्ही. नागरत्ना, जे.जे.]

निर्णय / आदेश: तर्कसंगत / बोलण्याचा आदेश - पुन्हा उघडणे
अपीलकर्ता-करदात्याने रिट याचिका दाखल करून केलेल्या मूल्यांकनाला
आव्हान दिले - उच्च न्यायालयाने रिट याचिका फेटाळल्या - रेकॉर्डवर
सादर केलेल्या रिट याचिकांवरून असे दिसते की मूल्यांकन पुन्हा सुरू
करण्यास अनेक कारणांवरून आव्हान देण्यात आले होते - रिट
याचिकांमध्ये उपस्थित केलेल्या कोणत्याही आधाराचा निपटारा केला गेला
नाही आणि / किंवा

उच्च न्यायालयाने गुणवत्तेच्या आधारे विचार केला - रिट याचिकांमध्ये उपस्थित केलेल्या कोणत्याही आधारावर कोणतीही चर्चा झाली नाही - उच्च न्यायालयाने रिट याचिका अत्यंत हलगर्जीपणाने फेटाळून लावल्या ज्या टिकाऊ नाहीत - 'रिट याचिकेवर विचार करण्यास आमचा कल नाही' हे सांगण्याखेरीज, उच्च न्यायालयाने रिट याचिकांवर विचार करण्यास टाळाटाळ करण्याचे कारण देत पुढे काहीही सांगितले नाही - उच्च न्यायालय

भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अन्वये मिळालेल्या अधिकारांचा वापर करून न्यायालयाने स्वतंत्रपणे विचार करणे आवश्यक होते की मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचा प्रश्न रिट याचिकेत उपस्थित केला जाऊ शकतो का आणि तसे असेल तर ते योग्य आहे की नाही - प्रकरण नव्याने विचारकरण्यासाठी उच्च न्यायालयात पाठविले गेले - भारतीय राज्यघटना - एफ कलम २२६.

अपील मंजूर करून हे प्रकरण उच्च न्यायालयात वर्ग करणे , न्यायालय

१. रिट याचिकांमध्ये उपस्थित केलेल्या कोणत्याही आधारांवर उच्च न्यायालयाने गुणवत्तेच्या आधारे विचार केलेला नाही आणि/किंवा विचार केलेला नाही.

छ. रिट याचिकांमध्ये उपस्थित केलेल्या कोणत्याही आधारावर अजिबात चर्चा होत नाही. उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने अत्यंत हलगर्जीपणाने रिट याचिका फेटाळून लावल्या आहेत. 'आमचा करमणुकीकडे कल नाही' हे सांगण्याखेरीज रिट याचिका', रिट याचिकांवर सुनावणी घेण्यास टाळाटाळ करण्याचे कारण देत उच्च न्यायालयाने पुढे काहीही सांगितलेले नाही. उच्च न्यायालयाने कोणताही तर्कसंगत आदेश न देता ज्या पद्धतीने रिट याचिका हाताळल्या आहेत आणि निकाली काढल्या आहेत, त्याचे या न्यायालयाला कौतुक वाटत नाही. जेव्हा रिट याचिकांमध्ये अनेक मुद्दे/कारणे उपस्थित केली गेली, तेव्हा ती हाताळणे आणि त्यानंतर तर्कसंगत आदेश देणे हे न्यायालयाचे कर्तव्य होते. राज्यघटनेने उच्च न्यायालयांना दिलासा देण्याचा अधिकार दिला असताना योग्य प्रकरणांमध्ये तसा दिलासा देणे हे न्यायालयांचे कर्तव्य बनते आणि पुरेशा कारणाशिवाय दिलासा नाकारल्यास न्यायालये

आपले कर्तव्य पार पाडण्यात अपयशी ठरतील. [पारस २, २.१]

[८१६-एच; ८१७-ए-डी]

२. उच्च न्यायालयाने भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अन्वये अधिकारांचा वापर करून रिट याचिकेत मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचा प्रश्न उपस्थित करता येईल का आणि तसे असेल तर ते योग्य आहे की नाही याचा स्वतंत्रपणे विचार करणे आवश्यक होते. हे आदेश तर्कविरहित आहेत कारण पक्षकारांनी विविध कारणे मागितली होती/ उपस्थित केली होती ज्याची प्रथम उच्च न्यायालयाने तपासणी करणे आवश्यक होते आणि संबंधित कागदपत्रांचे विश्लेषण केल्यावर स्पष्ट निष्कर्ष नोंदविणे आवश्यक होते. [पारस २.२, ३] [817-डी-ई; 818-बी-सी]

केंद्रीय विश्वस्त मंडळ विरुद्ध इंदूर कम्पोजिट प्रायव्हेट

लिमिटेड, (२०१८) ८ एससीसी ४४३ : [२०१८] ७ एससीआर

११३०; संघ लोकसेवा आयोग विरुद्ध विभू प्रसाद सारंगी

आणि ओआरएस, (2021) 4 एससीसी 516 - अवलंबून

होते.

केस लॉ संदर्भ

[2018] 7 एससीआर 1130 पैरा 2.3 वर अवलंबून होते

(2021) 4 एससीसी 516 पैरा 2.4 वर अवलंबून आहे

दिवाणी अपील अधिकारक्षेत्र: दिवाणी अपील क्रमांक 2200 ऑफ
2022.

2019 च्या रिट याचिका क्रमांक 3209 मध्ये मुंबई उच्च
न्यायालयाच्या दिनांक 11.01.2022 च्या निर्णय व आदेशावरून.

सह

दिवाणी अपील क्रमांक 2201, 2202 आणि 2203 ऑफ 2022.

देवेन्द्र जैन, राधा हळबे, रजत मित्तल, अपीलकर्त्यातर्फे अॅड.

बलबीर सिंह, एसजी, रुपेश कुमार, श्याम गोपाल, एस
आकांक्षा कौल, एस प्रीती रानी, राज बहादूर यादव, एड.
उत्तरदात्यांसाठी.

न्यायालयाचा निर्णय याद्वारे देण्यात आला

एम. आर. शहा, जे.

१. मुंबई उच्च न्यायालयाने रिट याचिकांमध्ये दिलेल्या
आदेशांबद्दल व्यथित व असमाधानी वाटणे क्र.3209/2019,
3150/2019, 3208/2019 आणि 3137/2019, ज्याद्वारे उच्च
न्यायालयाच्या खंडपीठाने या रिट याचिका फेटाळून लावल्या आहेत
ज्यामध्ये अपीलकर्ते - मूळ रिट याचिकाकर्त्यांनी मूल्यांकन /
पुनर्मूल्यांकन प्रक्रिया पुन्हा सुरू करण्यास आव्हान दिले आहे, मूळ रिट
याचिकाकर्त्यांनी सध्याच्या अपीलांना प्राधान्य दिले आहे.

2. आम्ही विद्वान वकील श्री देवेंद्र जैन यांचे म्हणणे ऐकले आहे
संबंधित याचिकाकर्त्यांच्या वतीने आणि महसूलच्या वतीने विद्वान
एसजी बलबीर सिंग यांनी बाजू मांडली. उच्च न्यायालयाने रिट
याचिका फेटाळून लावल्याने दिलेले संबंधित आदेश आम्ही पाहिले

आहेत. उच्च न्यायालयाने रिट याचिका फेटाळून लावणारे आदेश पाहिल्यास असे लक्षात येते की, हे आदेश गुपचूप, अबोल आणि अकारण आदेश आहेत. दिनांक 11.01.2022 रोजीचा आदेश खालीलप्रमाणे आहे:-

1. आम्ही या याचिकेवर सुनावणी करण्यास इच्छुक नाही. त्याचवेळी प्राप्तिकर कलम १४८ अन्वये पुन्हा उघडण्यासाठी याचिकाकर्त्याने दाखल केलेल्या हरकती फेटाळून लावत १० ऑक्टोबर २०१९ रोजी आदेश देणाऱ्या अधिकाऱ्यापेक्षा वेगळा असणारा कर निर्धारण अधिकारी कर कायदा, 1961 (अधिनियम) याचिकाकर्त्यास पुढील याचिका दाखल करण्याची परवानगी देईल

6 सल्ला दिल्यास कागदपत्रे आणि केस कायदे आणि मूल्यांकन आदेश देण्यापूर्वी वैयक्तिक सुनावणी देखील द्या. हा आदेश अपलोड केल्याच्या तारखेपासून १२ आठवड्यांच्या आत मूल्यांकन आदेश पारित करणे आवश्यक आहे.

याचिकाकर्त्याला वैयक्तिक सुनावणीची तारीख आणि वेळेबद्दल किमान सात दिवस अगोदर सूचना दिली जाईल.

- 7 2. मूल्यांकन अधिकारी याचिकाकर्त्याने केलेल्या सर्व युक्तिवादांचा विचार करेल ज्यात पुन्हा उघडण्यावर आक्षेप घेण्यात आले आहेत आणि कायदानुसार तपशीलवार आदेश देईल. “

रिट याचिकांवर उच्च न्यायालयाने गुणवत्तेच्या आधारे कार्यवाही केली आहे आणि / किंवा विचार केला आहे. रिट याचिकांमध्ये उपस्थित करण्यात आलेल्या कोणत्याही आधारावर चर्चा होत नाही . उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने अत्यंत हलगर्जीपणाने रिट याचिका फेटाळून लावल्या आहेत. 'रिट याचिकेवर विचार करण्यास आमचा कल नाही', असे सांगण्याखेरीज उच्च न्यायालयाने रिट याचिकांवर विचार करण्यास टाळाटाळ करण्याचे कारण पुढे काहीही सांगितलेले नाही.

२.१ उच्च न्यायालयाने कोणताही तर्कसंगत आदेश न देता ज्या पद्धतीने रिट याचिका हाताळल्या आणि निकाली काढल्या, त्याचे या न्यायालयाला कौतुक वाटत नाही. जेव्हा रिट याचिकांमध्ये अनेक

मुद्दे/कारणे उपस्थित केली गेली, तेव्हा ती हाताळणे आणि त्यानंतर तर्कसंगत आदेश देणे हे न्यायालयाचे कर्तव्य होते. राज्यघटनेने उच्च न्यायालयांना दिलासा देण्याचा अधिकार दिला असताना योग्य प्रकरणांमध्ये तसा दिलासा देणे हे न्यायालयांचे कर्तव्य बनते आणि पुरेशा कारणाशिवाय दिलासा नाकारल्यास न्यायालये आपले कर्तव्य पार पाडण्यात अपयशी ठरतील.

२.२ भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अन्वये मिळालेल्या अधिकारांचा वापर करून उच्च न्यायालयाने रिट याचिकेत मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचा प्रश्न उपस्थित करता येईल का आणि तसे असेल तर ते योग्य आहे की नाही याचा स्वतंत्रपणे विचार करणे आवश्यक होते.

2.3 केंद्रीय विश्वस्त मंडळ विरुद्ध इंदूर कम्पोजिट प्रायव्हेट लिमिटेड, (2018) 8 एससीसी 443 या प्रकरणात तर्कसंगत आदेश देण्याच्या आवश्यकतेवर जोर देताना, न्यायालयाने प्रत्येक प्रकरणात तर्कसंगत आदेश देणे आवश्यक आहे ज्यात पक्षकारांच्या खटल्यातील तथ्यांचे वर्णन असणे आवश्यक आहे, असे निरीक्षण आणि मत या न्यायालयाने नोंदवले आहे, खटल्यात उद्भवणारे मुद्दे, पक्षकारांनी

मांडलेले युक्तिवाद, संबंधित मुद्द्यांना लागू होणारी कायदेशीर तत्त्वे आणि खटल्यात उद्भवलेल्या सर्व मुद्द्यांवरील निष्कर्षांच्या समर्थनातील कारणे आणि पक्षकारांच्या अभ्यासू वकिलांनी आपल्या निष्कर्षांच्या समर्थनार्थ विनंती केली. या निर्णयात पुढे असे दिसून आले आहे की, तर्कविरहित आदेशामुळे पक्षकारांना पूर्वग्रह निर्माण होतो कारण यामुळे एक पक्ष का जिंकला आणि दुसरा पराभूत का झाला याची कारणे जाणून घेण्यास ते वंचित राहतात.

२.४ संघ लोकसेवा आयोग विरुद्ध विभूप्रसाद सारंगी आणि ओआरएस, (२०२१) ४ एससीसी ५१६ या खटल्याच्या नुकत्याच झालेल्या निर्णयात, भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २२६ अन्वये अधिकारांचा वापर करताना उच्च न्यायालयाने दिलेल्या कारणांवर भर देताना, या न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले आहे आणि म्हटले आहे की कारणे न्यायालयीन निर्णयाचा आत्मा आहेत आणि न्यायाधीश त्यांच्या निर्णयात कसे संवाद साधतात

न्यायालयीन प्रक्रियेचे वैशिष्ट्य परिभाषित करणे कारण न्यायाच्या गुणवत्तेमुळे न्यायपालिकेला वैधता मिळते. खटल्यांचा निपटारा करण्याची आकडेवारी महत्त्वाची असली, तरी उच्च मूल्याची असली,

तरी निर्णयाची अंतर्गत सामग्री आहे, असे पुढे निदर्शनास आले आहे. कलम २२६ अन्वये अधिकारांचा वापर करताना न्यायालयांनी संबंधित मुद्द्यांवर स्वतंत्रपणे विचार करणे आवश्यक आहे, असेही नमूद करण्यात आले आहे.

बी 3. वरील निर्णयांमध्ये या न्यायालयाने घालून दिलेला कायदा खटल्याच्या वस्तुस्थितीवर आणि उच्च न्यायालयाने ज्या पद्धतीने रिट याचिका निकाली काढल्या आहेत, त्याचा उपयोग करताना, आम्ही एवढेच लक्षात घेऊ शकतो की हे आदेश तर्कविरहित आहेत कारण पक्षकारांनी विविध कारणांचा आग्रह केला होता/ उपस्थित केला होता ज्याची तपासणी करणे आवश्यक होते.

प्रथम उच्च न्यायालय आणि संबंधित कागदपत्रांचे विश्लेषण केल्यावर रेकॉर्ड करणे आवश्यक होते.

4. उच्च न्यायालयाने ज्या पद्धतीने आदेश दिले आहेत, त्यामुळे गुणवत्तेच्या आधारे रिट याचिकांवर नव्याने निर्णय घेण्यासाठी हे प्रकरण उच्च न्यायालयाकडे सोपवावे लागले आहे, हे आम्ही मान्य करू शकत नाही, त्यामुळे वरील निरीक्षणांच्या अनुषंगाने आम्ही तसे करतो.

5. वरील चर्चेच्या अनुषंगाने आम्ही सध्याचे अपील मान्य करतो आणि उच्च न्यायालयाने दिलेले आक्षेपार्ह आदेश रद्द बातल ठरवतो आणि आमची निरीक्षणे लक्षात घेऊन कायदानुसार रिट याचिकांवर नव्याने निर्णय घेण्यासाठी प्रकरणे उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाकडे वर्ग करतो. मात्र, आम्ही टाळाटाळ केल्याचे आम्ही स्पष्ट केले आहे.
- 5 वादाच्या गुणवत्तेवर कोणतेही निरीक्षण करणे, केवळ वर नमूद केलेल्या कारणांसाठी प्रकरणे उच्च न्यायालयाकडे सोपविण्याचे मत तयार करणे. त्यामुळे उच्च न्यायालय वर केलेली निरीक्षणे लक्षात घेऊन, कायदानुसार रिट याचिकांवर निर्णय घेईल.
- 6 वरील निर्देशांनुसार सध्याचे अपील मंजूर केले जाते आणि संबंधित आदेश रद्द केले जातात. वरीलप्रमाणे ही प्रकरणे उच्च न्यायालयात वर्ग केली जातात. खर्च नाही.

देविका गुर्जर

अपील मंजूर

अस्विकरण

या न्याय निर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या.तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्याय निर्णय हाच व्यावहारिक आणि कार्यालयीनवापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.